

LIMITLESS URBAN REGIONS IN SPATIAL RESTRUCTURING*

Yazar / Author: Öğr. Gör. Dr. Sevinç Bahar Yenigülⁱ
Öğr. Gör. Dr. Aslı Gürel Üçerⁱⁱ
Doç. Dr. Çiğdem Varolⁱⁱⁱ
Doç. Dr. N. Aydan Sat^{iv}

Abstract

Spatially overgrowth of metropolises and their sprawl cause a new spatial form where the change and restructuring in the relations between center and periphery restructuring is observed. This change/restructuring has caused a new socio-spatial structure defined as urban region which includes specialized settlements located at the periphery of the center/metropolis. In this context, urban regions comprise a center and the impact areas related to the functional relations of this center. In the literature on urban regions that has arisen during the 1980s, it has been emphasized that urban regions have developed a new spatial level with the help of networks built to increase the competitive power of isolated settlements and to share information and technology. Urban regions are defined as the spaces facilitating the “adaptation to globalization” during the transformation process from spatial scales of nation state to new socio-spatial scales of global structure. This study analyses urban region concept used to define contemporary spaces of national and international literature and explores new definitions referred for current transformations.

Key Words: globalization, socio-spatial restructuring, urban region

MEKANSAL YENİDEN YAPILANMADA SINIR TANIMAYAN KENT BÖLGELER

Ozet

Metropollerin mekânsal olarak giderek büyümeleri ve yayılarak genişlemeleri yeni bir mekânsal yapının ortaya çıkmasına sebep olmakta, bu yapıda merkez ve çevre arasındaki ilişkilerin değişerek, yeniden yapılandığı gözlenmektedir. Bu değişim/yeniden yapılanma, merkezin/ana kentin çeperinde yer alan farklı uzmanlaşmış yerleşimleri de içine alan ve kent bölge olarak tanımlanan bir sosyo-mekânsal yapının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu kapsamda kent bölgeler, bir merkez ve bu merkezin işlevsel bağlantılarıyla ilişkili olduğu etki alanını içine almaktadır. 1980 sonrası ortaya çıkan kent bölge yazınında, kent bölgelerin tekil yerleşimlerin rekabet güçlerini artırmak, bilgi ve teknoloji paylaşımında yer alabilmek için kurdukları paylaşım ağlarının yardımıyla yeni mekânsal bir düzlem oluşturdukları dile getirilmektedir. Kent bölgeler, özellikle ulus devleti temel alan mekânsal ölçeklerden, yeni sosyo-mekânsal ölçeklerin öne çıktığı küresel yapıya geçiş sürecinde “küreselleşmeye uyumu” kolaylaştıran mekanlar olarak tanımlanmaktadır. Bu çalışma günümüz mekanını tanımlamada kullanılan kent bölge kavramını ulusal ve uluslararası yazın çerçevesinde incelemekte, yaşanan dönüşümlere referans veren yeni tanımlamaları aktarmaktadır.

Anahtar Kelimeler: küreselleşme, sosyo-mekânsal yeniden yapılanma, kent-bölge

* Bu çalışma 26-27 Kasım 2016 tarihlerinde, İstanbul’da düzenlenen International Congress of Management Economy And Policy isimli uluslar arası bilimsel kongrede bildiri olarak sunulmuştur.

ⁱ Gazi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü. yenigul@gazi.edu.tr

ⁱⁱ Gazi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü. zagurel@gazi.edu.tr

ⁱⁱⁱ Gazi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü. cvarol@gazi.edu.tr

^{iv} Gazi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü. bnecibe@gazi.edu.tr

1. GİRİŞ

Yirminci yüzyılın son çeyreğinde etkisinin daha yoğun olarak gözlemlenmeğe başladığı küreselleşme süreciyle birlikte kentleşme yazınında yeni kavramlar tartışılmaya başlanmıştır. Küreselleşmenin sosyal, ekonomik, kültürel ve yönetsel etkilerinin yanısıra mekânsal izdüşümleri ve küresel akışkanlığın insan yaşamında yarattığı değişimler kentlerin içeriği ve küresel düzlemde sahip olduğu rollere de etki etmektedir. Kentler daha çok, sermayenin etkisiyle dönüşmekte, ekonomik yapıdaki değişimle birlikte küresel ağ içerisinde yer bulabilen gelişmiş bölgeler ve kentler ortaya çıkmaktadır. Küresel ölçekte bütünleşme sağlanırken, kentlerde parçalanma ve dağılma süreçleri de gözlemlenmektedir.

Kentler, sanayi devriminin başlattığı ivmeyle aldıkları göçlerden farklı olarak; günümüzde iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki yaşanan gelişmeler sonucunda ülke içinden ve ülke dışından göçlerle büyümesine devam etmektedir (Ertürk ve Karakurt Tosun, 2009). Demografik açıdan büyüyen kentlerin mekansal büyümelerinde de farklılaşmalar gözlenmektedir. Bu büyüme kentten metropole, metropolden, metropoliten alana ve metropoliten alandan kent-bölgeye evrilen kavramlarla açıklanmakta ve bu kavramlara yönelik tartışmalar ve çalışmalar literatürde yerini almaktadır.

Metropollerin giderek idari sınırlarını aşarak, yayılarak genişlemesiyle yeni bir mekansal yapı ortaya çıkmakta, bu yapıyı oluşturan merkez ve çevresi arasındaki ilişkilerde de değişim gözlenmektedir. Bu değişim merkezin (ana kent) çevresinde yer alan farklı uzmanlaşmış yerleşimleri de içine alan ve kent bölge olarak tanımlanan bir yapının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. 1980 sonrası ortaya çıkan kent bölge yazınında tekil yerleşimlerin rekabet güçlerini artırmak, bilgi ve teknoloji paylaşımında yer alabilmek için kurdukları paylaşım ağlarının yardımıyla yeni mekansal bir düzlem oluşturdukları dile getirilmektedir. Kentin, nüfus ve ekonomik faaliyetlerle birlikte büyümesi; daha geniş bir mekana yayılmasını, kent içinde farklı toplumsal gruplar arasında ayrılmamayı ve alt merkezlerin oluşmasını da ortaya çıkarmaktadır. Birden fazla merkezin bir arada yer aldığı kent bölgeler için; ağ kentler, çok-merkezli metropoliten bölgeler gibi tanımlamalar da kullanılmaktadır. Mekansal sınırları konusunda çeşitli tartışmalar yapılsa da, kent bölge içinde yer alan mekansal alt birimler arasında değişik türde etkinliklerden kaynaklanan insan ve mal akımlarının yoğunluğu kent bölgenin sınırlarını belirlemektedir. Bu çalışma günümüz mekanını tanımlamada kullanılan kent bölge kavramını ulusal ve uluslararası yazın çerçevesinde incelemekte, yaşanan dönüşümlere referans veren yeni tanımlar aktarılmaktadır.

2. KÜRESELLEŞME SÜRECİNİN KENTLERE ETKİLERİ

Bu bölümde küreselleşme kavramının çıkışı, içeriği konusuna yönelik değerlendirmeler yapılarak, küreselleşme sürecinin kent planlama yazını üzerinden kentlere olan etkisi tartışılmaktadır.

2.1. Küreselleşme ve Kent: Tarihsel Ele Alış

Tarihsel veriler incelendiğinde; küreselleşmenin yeni bir olgu olmadığı, değişik dönemlerde farklı niteliklerle ortaya çıktığı, her konuyu ve kesimi etkileyen bir olgu olduğu söylenebilir. Kavram olarak küreselleşmenin dünya genelinde her türden ilişkilerin yoğunlaşması ve hızlanması ve bu yoğunlaşmanın bir sonucu olarak mekansal uzaklıklara rağmen uzak bölgelerin birbirleriyle ilişki içerisinde olabilmeleriyle açıklanabileceği yönünde görüşler bulunmaktadır. Küreselleşme kavramının günümüz anlayışında ise kullanımının 1960lı yıllarla yaygınlaştığı,

özellikle 80li ve 90lı yıllardan sonra ise hemen hemen her çalışma alanında önemli bir anahtar kavram olarak yer aldığı söylenebilir. Son yılların ekonomik, sosyal ve toplumsal yazınında yapılan çalışmaların bir şekilde küreselleşmeyle ilişkilendirildiği görülmektedir (Ertürk ve Karakurt Tosun, 2009). Bu çalışmalarda küreselleşme kavramının açıklanmaya çalışıldığı, küreselleşmenin sebepleri ve sonuçları üzerinden çıkarımlar yapılmaya çalışıldığı görülmektedir.

Küreselleşme kavramının kent ve bölge planlama disiplinin çalışma konularında da yer aldığı, küreselleşmenin kentlerin sosyal, ekonomik, kültürel, yönetsel ve mekansal boyutlarındaki etkileri tarihsel süreçte incelendiğinde, küreselleşme- kentleşme etkileşimi üzerine ilk çalışmaların, ABD çıkışlı olup temelde ticaret, pazar dinamikleri ile kentsel büyüme ve kalkınma paradigmaları arasındaki ilişki üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. 1950'li yıllarda, çalışmaların genellikle gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülke kentleri üzerinde durduğu ve bu çalışmalarda; "merkezi yerler kuramı"; kentlerin hızlı büyüme nedenleri; yoksulluk, sınırlı sanayi gelişimi, oligopolistik yapı, "bağımlılık kuramı" (dependency theory - Latin Amerika araştırmaları) konularının tartışıldığı bilinmektedir. ABD'li araştırmacılar bu çalışmalarında "politik" bir yaklaşımı benimserken, Avrupalı araştırmacıların daha çok ulusal kalkınmayı vurguladığı görülmektedir. 1960'lar ve 1970'lerin başına gelindiğinde, gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülke kentleri odaklı çalışmaların devam etmektedir. Ancak çalışma konuları; kentlerin büyümesi ile ulusal ekonomik kalkınma arasındaki paralellige; bu ülkelerin geri kalmış ekonomik ve sosyal doğasına ve "over-urbanized (kentlerin ekonomik olarak kendini tolere edebileceği büyüklüğün aşılması)" kavramlarına vurgu yapmaktadır. 1970li yılların ikinci yarısından başlayarak 1990lara kadar olan süreçte yapılan çalışmalar ise, yine geri kalmış ülke kentleri ve özellikle hinterlandlarına odaklanmaktadır (Sat ve Gürer, 2008). 1970lerde kent büyümesi-kentlerin kendi iç dinamiklerinde gizlidir vurgusu yapılmasına rağmen, 1980ler de kentlerin büyümesinde uluslararası ekonomik kalkınmanın önemi vurgulanmaktadır. Böylece ulus-devletin by-pass edilmesi sürecine giriş yapılmakta ve küresel ölçekli kapitalist kalkınma kapsamında geri kalmış ülke kentlerinin form ve fonksiyonlarının nasıl değiştiği üzerinde durulmaktadır. Araştırmalar küresel denge/dengesizlik, merkez-çeper ilişkileri ve "bağımlı kentleşme (dependent urbanization - dünya sistemi ile geri kalmışlık arasındaki kuvvetli bağ)" konuları üzerinden yürütülmektedir (UNCHS, 2001). 1990lara gelinceye kadar olan süreçte özet olarak, küresel çerçeveye oturan araştırmaların gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülkelere odaklandığı ve kentler üzerine geliştirilen çalışmaların kentlerin özüne inmek yerine ulusal politika, kültür, makroekonomik kalkınma vb. konular üzerinde durduğu söylenebilir (Sat ve Gürer, 2008). Küreselleşme tartışmalarının yükselişe geçmesinde dönüm noktası olarak kabul edilen 1989 yılında Berlin duvarının yıkılması ve komünizmin sarsılması gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülke kentleri üzerine çalışan araştırmacıları akademik Marksizm'e yöneltmiş, liberal politikaların da hız kazanmasıyla küresel kent kavramı akademik yazında sıkça anılır hale gelmiştir. Friedman (1986), Sassen (1991) gerçekleştirdikleri ampirik çalışmalarla bu konunun gelişmesi ve geliştirilmesinde önemli rol oynamışlardır.

21. yüzyıl tartışmalarında kentlerin küreselleşme sürecinde yüklenecekleri yeni roller ile kentlerin işlevlerinin konu edildiği çalışmalar görülmektedir (Eraydın, 2001). Yirminci yüzyıla yönelik bulgular sanayileşme sürecinin kentler üzerindeki etkilerini ortaya koyarken, sanayileşme sürecinin göç eğilimlerinin bir sonucu olarak hızla büyüyen kentlerin metropolitenleşme süreci tartışılmaktadır. Küreselleşme süreciyle birlikte ise küreselleşmenin kentler üzerindeki etkilerinin bir sonucu olarak kentlerin sosyal, ekonomik, kültürel, yönetsel ve mekansal yeniden yapılanmalarıyla

yeni bir değişim ve dönüşüm içerisinde olduğu, bu dönemde metropolitenleşme olgusunun farklı bir yapıda gelişmeye başladığına yönelik tartışmalar yapılmaktadır.

2.2. Küresel Sisteme Eklemlenebilen Kentler ve Özellikleri

Küreselleşme sürecinde kentlerdeki değişimde en önemli dinamiklerden biri ekonomik yapıdaki dönüşüm olarak görülmektedir. Ekonomik yapıdaki değişim ve dönüşümle birlikte bölgeler arasında mal, hizmet, sermaye ve nüfus hareketlerinde bir değişim yaşanmaktadır. Bu değişim sürecinde özellikle sanayileşmiş batılı ülkelerin dünya ekonomisine yön verdiği söylenebilir. Bu ülkelerin gerek bilgi teknolojilerine dayalı üretim yapıları gerekse gelişmiş işgücü ve sermaye yapıları bu yön vermedeki üstün yanları olarak görülmekte, bu özellikteki ülkelerin kentleri ise uluslararası politikaların ve ekonomik kararlara yöne veren merkezler olarak kabul edilmektedir. Bu özellikleriyle öne çıkan kentlerin ise küresel kent olma özelliğinde oldukları belirtilmekte, ilgili yazında dünya kenti ve küresel kent olarak tanımlanmaktadır. Dünya kenti kavramına yönelik ilk tartışmaların Friedman (1986) tarafından yapıldığı görülmektedir. Friedman'ın dünya kentlerini uluslararası ekonomiye yön veren merkezler olarak tanımladığı, bu kentlerde hizmet sektörünün finans, hukuk, danışmanlık ve reklamcılık gibi ileri sektörlerin öne çıktığı görüşünü savunduğu görülmektedir. Küresel kent tanımlamasına yönelik bir diğer kavramsal çalışma Sassen (1991) tarafından yapılmıştır. Sassen, küresel kentleri açıklamaya yönelik olarak bu kentleri diğer kentlerden ayırt eden özellikleri üzerinden incelenmesi gerektiğini önermiştir. Bir kentin dünya kenti olabilmesi için: i. uluslararası ticaret ve finans merkezi olabilme, ii. ileri hizmet sektörlerinde ekonomik faaliyetlerin küreselleşmesini sağlayan merkez olabilme, iii. yenilik merkezi olma ve yenilikçi ürünler için piyasa oluşturabilme yapısına sahip olabilme özellikleri taşımaları gerektiğini belirtmiştir. Küresel kent kavramına yönelik yapılan diğer dikkat çekici bir çalışma Scott (2001) tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada küresel kentler, kapitalist dönemin öne çıkan sektörlerinin kümelendiğı, üreticilerin yüksek seviyede yoğunlaştığı ve küresel sistemle bütünleşen kentler olarak tanımlanmaktadır. Bu ortak kabuller doğrultusunda başta Londra, New York ve Tokyo gibi kentlerin bugün dünya ekonomisine yön veren küresel kentleri olarak görülmektedir.

Eraydın (2001), küreselleşme sürecine kentlerin eklemlenebilmesinin altı farklı şekilde olabileceğini vurgulamaktadır: i. küresel sistemin odağı olarak, ii. bilgi kapasitesi ile, iii. yaratıcı kapasiteleri ve yerel ilişkilerindeki bütünselleşmenin yarattığı rekabet gücü ile, iv. teknolojik birikimleri ile, v. yapısal dönüşüm gerçekleştirerek ve vi. küreselleşme sürecine bazı kesimlerin özverişi ile eklemlenenler. Bu sınıflandırmada üzerinde en fazla durulan küresel kent özellikleri; bilgi üretme ve öğrenme kapasitesi, yaratıcılık, rekabet gücü ve çok sayıda üretim ve iletişim ağının kesişme noktası olabilmek. Bu özelliklere sahip olan ya da güdümlü olarak bu sürecin parçası olmaya aday olan kentlerin eklemlenmede önemli rol oynayan iç ve dış dinamikleri gözönüne alması ve gerekli yerel düzenlemeleri yapması gerekmektedir.

Bu tartışmalar ışığında küreselleşmenin özellikle metropoliten kentleri etkilediğı, metropoliten kentlerin sınırlarının çizilemediğı, çok odaklı/merkezli bölgelere dönüştüğü belirtilmektedir. Bu yeni kentsel biçimin aynı zamanda beraberinde bir parçalanmayı da getirdiğı, kent ile çevresindeki bölgeler arasındaki farklılıkları azalttığı, bu yeni mekansal yapılanmanın ise kent-bölge kavramı ile literatürde yerini aldığı görülmektedir (Garreau, 1991; Soja, 2001; Scott, 2004; Tekeli, 2004).

3. KÜRESELLEŞMEYE UYUMDA YENİ MEKANSAL GELİŞMELER: KENT BÖLGE

Devlet tarafından sağlanan korumanın azaldığı ve liberalleşmenin ekonomik piyasalara egemen olduğu bir ortamda metropolitan kentler küresel ağlar içinde avantajlı konum elde etmeye çalışmışlardır. Bu amaçla ekonomik yapıda önemli değişimler yaşanırken, mekanda da önemli dönüşümlerin gerçekleştiği görülmektedir. Bu dönüşümlerden biri olarak kentleşmenin artık bölgesel bir olgu haline geldiği ve sınırların önemini kaybettiği gözlenmektedir. Kentler, gerek morfolojik olarak gerekse de ilişkilerde giderek daha büyük ve karmaşık bir yapı niteliği kazanmakta ve kent kavramı bu tür kentleri tanımlamakta yetersiz kalmaktadır. Metropolitan alanların giderek yayılarak genişlemesi ile yeni bir mekansal ölçek ortaya çıkmaktadır. Bu mekânın ise, ana odağın çeperinde yer alan farklı uzmanlaşmış yerleşmeleri içine alan kent bölge kavramı ile tanımlandığı görülmektedir (Eraydın, planlama.org).

Kent-bölge kavramının açıklanmasına yönelik farklı görüşler oluşmuş bu görüşlerde zaman zaman birbirinin yerine geçen dünya kenti, küresel kent, global kent, mega kent, işlevsel kentsel bölge, mega kent bölge gibi kavramlar kullanılmıştır. Kent-bölge kavramı özellikle küreselleşme dönemindeki yeniden yapılanmanın ve ulus devleti temel alan bir yapıdan yeni mekansal ölçeklerin öne çıktığı bir yapıya geçiş sürecinde “küreselleşmeye uyumu” kolaylaştıran mekanlar olarak tanımlanmaktadır (Eraydın, planlama.org). Bu kavramsal ele alımlarda kent-bölge kavramının açıklanabilmesine yönelik “bir merkez ve bu merkezin işlevsel bağlantılarla ilişkili olduğu etki alanı, bu merkezin çevresindeki diğer merkezlerle ilişki kurabilmesi ve bu merkezlere eklenilebilmesi” yönünde bir kabulün oluştuğu görülmektedir (Rodriguez-Pose, 2008). Kent bölgelerinin oluşumunda hizmet ekonomilerinin yükselişi ve bununla ilişkili olarak ekonomik işlevlerin kent merkezlerinden kentlerin çevrelerine doğru kayması önemli bir dinamik olarak görülmektedir. Bu süreç kentlerin etki alanlarına doğru bir yayılma sürecinde olduğunu da göstermektedir. Hizmet ekonomisine geçişle ilişkili olarak kent bölgelerinin oluşumunda öne çıkan süreçlerden bir diğeri sanayinin yer değiştirme sürecidir. Sanayinin ana kentten kentin çeperlerine doğru yer seçtiği ve bu ana kentin halen güçlü bir ekonomik altyapıya sahip olması gerektiği yönünde kabuller bulunmaktadır (Özatağan ve Güvenç, 2012).

3.1. Kent Bölgelerinin Tanımlanmasında Sınırlar ve Ağsal İlişkiler

Kent-bölge kavramı açıklanırken öne çıkan hususlardan biri sınırlar konusudur. Yönetmelik/idari sınırlar ile tanımlanan yerleşim sisteminin günümüzde sınırlarla çizilemediği bir yapı içerisinde olduğu görülmektedir. Bu nedenle de kent-bölge sınırları ile yönetmelik sınırların çakıştığı/çakışmadığı durumlar ortaya çıkabilmektedir (Özışık, 2015). Çeşitli çalışmalar kent bölgenin fiziksel sınırlarını tanımlarken, “anakentin ayak izlerinin belirlendiği alan” deyimini kullanılmakta ve iş olanakları, konut ve hizmetlerin arz ve sunumu arasındaki ilişkilerle tanımlanan ve yönetmelik sınırlarla betimlenmeyen bir mekândan söz edilmektedir. Kent bölge içinde yer alan mekansal alt birimler arasında değişik türde etkinliklerden kaynaklanan insan ve mal akımlarının yoğunluğu kent bölgenin mekansal sınırlarını belirlemede kullanılabilir (Eraydın, planlama.org).

Kent-bölgenin belirlenmesinde 1990'lı yıllarda Manuel Castells'in ürettiği “ağ topluluğunun yükselişi” önemli bir etkide bulunmuştur. Castells, bu gelişmenin sonucu olarak yalnızca büyük küresel kentlerin gelişimine odaklanmakla kalmayıp, aynı zamanda ağ şehirlerinin birincil düğümleri ve merkezlerinin ve çevrelerindeki gelişme biçimi üzerinde de durmaktadır. Kent bölge kavramının altında ağa bağlı gelişmeler

fikri yatmaktadır. Polimorfik, çok tabakalı ve ağa bağlı kentleşmiş bölge kavramları, kent bölge kavramını tartışmakta kullanılmaktadır.

Her geçen gün daha fazla sayıda kişinin doğrudan fiziksel yakınlığa dayanmayan iletişimden yararlanmakta ve bu durum kentsel gelişmeye ilişkin açıklamalarda daha fazla yer almaktadır. Nüfusun daha büyük bölümleri, iş ve aile ilişkileri ile diğer sosyal ilişkileri sürdürmek için telekomünikasyon ve ulaşım teknolojilerine bağımlı hale gelmektedir. Bu durumda kentsel ilişkilere dayanan mekana ilişkin sınır kavramının dağılmasına ilişkin gelişmeler yaşanmaktadır.

Kent bölgenin tanımlanmasında yerleşim kümelenmesi ile bağlantılı ulaştırma altyapısı çok önemli girdiler olarak belirlenmektedir. Bir veya iki saatlik yolculuk veya “bir günde gidip gelinebilirlik” gibi bazı kaba yönergeler, bazı açıklamalarda sınırların tespit edilmesinde kullanılmaktadır (Georg vd., 2016).

3.2. Kent Bölge – Çok Merkezlilik İlişkisi

Kent bölgenin “bir merkez ve bu merkezin işlevsel bağlantılarla ilişkili olduğu etki alanı, bu merkezin çevresindeki diğer merkezlerle ilişki kurabilmesi ve bu merkezlere eklenilebilmesi” olarak yapılan tanımlamasında “çok-merkezlilik” anahtar bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Kent bölgelerin morfolojik ve fonksiyonel boyutlarını algılamada çok-merkezlilik yazının sunduğu yaklaşımlar önemli kaynaklar olarak görülmektedir.

1990'lı yılların sonlarında, büyük şehirler, siyasi, ekonomik ve kültürel değişikliklerden kaynaklanan işlevsel çok merkezli sistemler olarak anlaşılmıştır. Bu değişiklikler, dünyanın ve kentlerin farklı parçaları arasında yeni bağlantı ve bağımlılıkların; hareketliliğin ve hareketliliğe erişimin artması, idari ve ekonomik yapıların yeniden ölçeklenmesi vb. etkiler ile artması sonucu oluşmaktadır (Nielsen, 2015).

Belirli bir alanda birden fazla kentsel merkezin oluşumu olarak tanımlanabilecek olan çok-merkezlilik, kentsel ekonomik ve sosyal aktivitelerin farklı merkezlere desantralizasyonunu ve bu merkezler arasında artan hareketliliği, dolayısıyla da karmaşık aktivitelerin mekansal dağılımını ifade etmektedir (Davoudi, 2003). Çok-merkezlilik, merkezlerin morfolojik ve fonksiyonel özellikleri ile birlikte ele alınmaktadır. Kentsel aktivitelerin alandaki fiziksel organizasyonu (istihdam ve hizmetlerin dağılımı, vb.) çok-merkezliliğin morfolojik özelliklerine vurgu yaparken; kentsel alanlar arasındaki akımlar (ağlar, ilişkiler ve işbirlikleri) ise fonksiyonel özellikleri olarak değerlendirilmektedir (Sat vd, 2014; Meijers, 2005; Limtanakool vd., 2007; Hall ve Pain, 2006). İşlevsel çok merkezliliğin herhangi bir fiziksel alanda varolabilmesi için söz konusu alanın birden fazla merkez (düğüm) içermesi ve bunların işlevsel olarak birbirine bağlı olması gerekmektedir. Eğer merkezler arasında fonksiyonel bir bağlantı mevcut değilse, işlevsel çok merkezlilikten bahsedilemez (Green, 2007).

3.3. Kent Bölgeye İlişkin Farklı Kavramsal Açıklamalar

“İşlevsel kent-bölge” ya da “mega kent-bölge” kavramları kent-bölgelerin tanımlanmasında ele alınan farklı açıklamaları içermektedir.

İşlevsel kent-bölge “işe yolculuk alanı” bir ya da daha fazla belediye ile çevresindeki saçak alanlarını içeren bölge olarak tanımlanabilir (Antikainen, 2005). OECD (2012), 29 ülkede kentsel çekirdekleri belirleyerek, bitişik olmayan alanları birbirine bağlayarak ve ekonomik, demografik ve çevresel verileri kullanarak

fonksiyonel kentsel alanların tanımlanmasına yönelik bir yöntem geliştirmiştir. Sonuçta, fonksiyonel kentsel alanlar bir ya da daha fazla şehir ve bunların toplu taşıma bölgeleri olarak tanımlanmıştır.

İşlevsel kent-bölge Friedmann ve Miller'ın (1965) kentsel alan tanımı ile kabaca eşleşmektedir: bir çekirdek etrafında (en az nüfus: 300.000) merkezlenmiş ve iki saate (100 mil - günlük gidiş dönüşleri için azami mesafe) kadar sürüş mesafesine kadar çevreye uzanan birbirine bağlı bir alan. Bu boyut, Davoudi'nin (2003) bölgeler arası ölçeğine de karşılık gelmektedir. Burada iki önemli konu üzerinde durulmaktadır: ilki bir bölgedeki kentlerin birbirine bağımlılığını vurgulayan “kent sistemleri” ve ikincisi bağımsız ve hatta tamamlayıcı olan şehirlerin bir araya geldiği “kentsel ağlar” (Castells, 2002).

Hall ve Pain (2006) “mega kent-bölgeleri” Castell'in “ilişkiler mekanı” (space of flows) tanımlaması üzerinden açıklamaktadır. Hall ve Pain'e göre, bir mega kent-bölgesi, ekonomik olarak bölünmüş bir işbölümünde gelişen ve bir veya daha fazla merkeze sahip çok sayıda birbirlerinden ayrı ama ağa bağlı şehirlerden oluşur. Halbert vd. (2006) ise, küresel mega kent-bölgelerini “sanal iletişim ve ulaşım aracılığıyla fonksiyonel olarak coğrafi mekana bağlı şehirler ve şehirler kümesi” olarak tanımlamaktadır.

Sonuç

Bu çalışma, 21. yüzyılın küreselleşme süreci ile birlikte kentleşme dinamiklerinden metropollerin teknolojik, ekonomik ve sosyal alanlarında yaşanan değişimleri ve kentlerin mekânsal yeniden yapılanma süreçlerini kent-bölge kavramından hareketle tartışma amacını taşımaktadır. Yirminci yüzyılın son çeyreğinden itibaren kentleşme yazınında, küreselleşme sürecinin sosyal, ekonomik, kültürel ve yönetsel etkilerinin yanısıra mekansal izdüşümleri tartışılmaya başlanmış ve mekanı tanımlayan yeni kavramlar ortaya çıkmıştır. Özellikle metropoliten kentlerde görülen yeniden yapılanma süreci ve ekonomi coğrafyasında meydana gelen değişim, bilgi teknolojisine dayalı uluslararası hizmet ekonomisinin öne çıktığı, finans, bankacılık, pazarlama, danışmanlık gibi faaliyetlerin geliştiği bir nitelik taşımaktadır. Bu dönemde kentlerin küresel sistemde değişen rolü onları sabit mekansal yapılar olmaktan çıkarmaktadır. Günümüz kentleri küresel akım merkezlerinin düğüm noktaları olmakta ve kentler arasında ağsal ilişkilerin artarak küresel kentlerde kümelenme ve yığılma eğilimi yarattığı görülmektedir.

Kentlerin tek merkezli yapıdan çok merkezli bir yapıya evrilen ve bu merkezlerin birbirleriyle eklenerek birleşen bir bölgeye, “kent-bölge”ye dönüştüğü görülmektedir. Oluşan bu yapıda kentsel ve kırsal alanların birbirine geçtiği, kentlerarası ilişkilerin derinleştiği, yönetsel sınırların ötesinde bir yapının ortaya çıktığı görülmektedir. Çeşitli çalışmalar kent bölgenin fiziksel sınırlarını tanımlarken, “anakentin ayak izlerinin belirlendiği alan” deyimini kullanmakta ve iş olanakları, konut ve hizmetlerin arz ve sunumu arasındaki ilişkilerle tanımlanan ve yönetsel sınırlarla betimlenmeyen bir mekandan söz etmektedir.

Kent bölgenin “bir merkez ve bu merkezin işlevsel bağlantılarla ilişkili olduğu etki alanı, bu merkezin çevresindeki diğer merkezlerle ilişki kurabilmesi ve bu merkezlere eklenilebilmesi” olarak yapılan tanımlamasında “çok-merkezlilik” anahtar bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Kent bölgeye böyle bir kavramsal açımla yaklaşmak beraberinde, işlevsel kent bölge ve mega kent bölge kavramları gibi

günümüz kentleşme dinamiklerini açıklamada başvurulan diğer anahtar kelimeleri karşımıza çıkarmaktadır.

Küreselleşme süreci ile birlikte metropoller, teknolojik gelişmelerin ve yaşam biçimindeki değişimlerin etkisiyle sınırları genişleyen, hatta sınırları çizilemeyen çok odaklı bölgelere dönüşmektedir. Geniş alanlara yayılan bu odaklar kimi zaman dağınık yapı sergilemekte, karma kullanımlar ile desteklenmediği zaman, sorun alanları yaratmaktadır. Önümüzdeki yıllarda bu sorunlu alanların planlanabilir ve yönetilebilir olması bir gereklilik olarak görülmeli ve oluşan bu çoklu kentsel gelişimler arasında fiziksel ve işlevsel bir organizasyonun kurulması yönünde çalışmalar yapılmalıdır.

Kaynakça

Antikainen J. (2005). The concept of functional urban area: findings on the ESPON project 1.1.1., *Informationen zur Raumentwicklung*, 7, 447–456

Castells, M. (2002). Local and global: Cities in the network society. *Tijdschrift Voor Economische en Sociale Geografie*, 93(5), 548–558

Davoudi, S. (2003). European Briefing: Polycentricity in European spatial planning: from an analytical tool to a normative agenda, *European Planning Studies*, 11(8), 979-999

Eraydın, A. (2001). Küreselleşme-Yerelleşme ve İşlevleri Farklılaşan Kentler, Cevat Geray'a Armağan. (s.363-392). Ankara: Mülkiyeliler Birliği Yayınları.

Eraydın, A. Kent Bölgeler: Küreselleşmenin Yeni Odakları mı Yoksa Yeni Birlikteliklerin ve Demokrasi Taleplerinin Mekânları mı?, Erişim Tarihi: 15.11.2016 <http://www.planlama.org/index.php/planlamaorg-yazlar6/planlamaorg-yazlar/64-planlamaorg-yazlar/prof-dr-ayda-eraydin/1004-kent-boelgeler-kuresellemenin-yeni-odaklar-m-yoksa-yeni-birlikteliklerin-ve-demokrasi-taleplerinin-mekanlar-m>

Ertürk, H. ve Karakurt Tosun, E. (2009). Küreselleşme sürecinde kentlerde mekansal, sosyal ve kültürel değişim: Bursa örneği, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 10, Sayı: 16, 37-53

Friedmann, J. ve Miller, J. (1965). The urban field, *Journal of the American Institute of Planners*, 31(4), 312–320

Friedmann, J. (1986). The world city hypothesis, *Development and Change*, 17, 69–84

Garreau, J. (1991). *Edge City: Life on the New Frontier*, New York: Doubleday.

Georg, I., Blaschke, T. ve Taubenböck, H., J. (2016). New spatial dimensions of global cityscapes: From reviewing existing concepts to a conceptual spatial approach, *Journal of Geographical Sciences*, 26(3), 355-380

Green, N. (2007). Functional polycentricity: A formal definition in terms of social network analysis, *Urban Studies*, 44, 2077-2103

Halbert, L., Pain, K. ve Thierstein, A. (2006). European polycentricity and emerging Mega-City-Regions: 'One size fits all' policy?, *Built Environment*, 32(2), 194–218.

Hall, P. ve Pain K. (2006). *The Polycentric Metropolis: Learning from Mega-city Regions in Europe*, London: Earthscan.

Limtanakool, N., Dijst, M. ve Schwanen, T. (2007) A theoretical framework and methodology for characterizing national urban systems on the basis of flows of people: Empirical evidence for France and Germany, *Urban Studies*, 44(11), 2123-2145

Meijers, E. (2005) Polycentric Urban Regions and the Quest for Synergy: Is a Network of Cities More than the Sum of the Parts?, *Urban Studies*, 42(4), 765–781

Nielsen, T. (2015). The polymorphic, multilayered and networked urbanised territory, *Geografisk Tidsskrift-Danish Journal of Geography*, 115(2), 88-104

OECD (2012). Redefining “Urban”: A new way to measure metropolitan areas, OECD Publishing, http://www.oecd-ilibrary.org/urban-rural-and-regional-development/redefining-urban_9789264174108-en

Özatağan, G. ve Güvenç M. (2012). “Kent bölgeye dönüşümün dinamikleri: İzmir’de Sanayinin mekânsal organizasyonunda yaşanan değişimin kent bölge oluşumuna etkisi”, KBAM, Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar 3. Sempozyumu’nda sunulmuş tebliği, ODTÜ, 6-7 Aralık.

Özışık, U. (2015). Kent-Bölge kavramı ışığında Türkiye’de büyükşehir belediye sisteminde değişim ve kalkınma ajansları: Yerel ölçekte mekanın ve yönetişimin yeniden tanımlanması, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 10 (1), 313-342

Rodriguez-Pose, A. (2008). The rise of the “city-region” concept and its development policy implications, *European Planning Studies*, 16 (8), 1025-1046

Sassen, S. (1991). *The Global City: New York, London, Tokyo*, Princeton-New Jersey: Princeton University Press.

Sat, A. ve Gürer N. (2008). "Küreselleşme: Kentler İçin Bir Fırsat mı? Yoksa Bir Tehlike mi?", *Kent Yönetimi, İnsan ve Çevre Sorunları Sempozyumu'nda sunulmuş tebliğ*, İTÜ, 2-6 Kasım.

Sat N.A., Varol, Ç. ,Yenigül S.B. Üçer Z.A., (2014). “Avrupa’da ve Türkiye’de Çok Merkezli Mekansal Gelişme Üzerine: Kavramlar, Eğilimler ve Politikalar”, *Dünya Şehircilik Günü 38. Kolokyumu’nda sunulmuş tebliğ*, İTÜ, 6-8 Kasım.

Scott A.J. (2001). *Global City-Regions: Trends, Theory, Policy*, Oxford: Oxford University Press.

Scott, A. J. (2004) Küreselleşme ve Kent Bölgelerin Yükselişi, *Çeviren: Kübra Cihangir Çamur, Planlama Dergisi*, 2004/3, 26-31

Tekeli, İ. (2004). “Türkiye’de Kent Bölgeleri Üzerinde Düşünmek”, 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 28. Kolokyumu’nda sunulmuş tebliğ, ODTÜ, 8-10 Kasım.

UNCHS (2001) *Cities in a globalizing world : global report on human settlements*, United Nations Centre for Human Settlements (Habitat). http://www.un.org/en/events/pastevents/pdfs/Cities_in_a_globalizing_world_2001.pdf